

**ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ЗРІЛОСТІ УЧНІВ
ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
ЗАСОБАМИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

**FORMATION OF CIVIC MATURITY OF STUDENTS
OF GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS BY MEANS
OF HEALTH CARE TECHNOLOGIES**

Характеристики громадянської зрілості учнів закладів загальної середньої освіти – це патріотизм, правосвідомість, політична освіченість, трудова активність, дотримання принципів здоров'язбереження, моральність. Здоров'язбережувальна поведінка учнів закладів загальної середньої освіти спрямована на саморозвиток та розвиток демократичного громадянського суспільства в Україні.

Мета статті – проаналізувати проблему необхідності формування здоров'язбереження в учнів закладів загальної середньої освіти як складової громадянської компетентності.

Для формування здорового способу життя в учнів важливою є діяльність педагогів. Вони повинні спиратися на знання основ здоров'я, бути соціально-морально спрямованими (знати соціальні потреби, моральні і ціннісні орієнтації, мати почуття суспільного обов'язку і громадянської відповідальності). Формування здорового способу життя учнів закладів загальної середньої освіти повинно забезпечувати гармонійний розвиток і саморозвиток суб'єктів педагогічного впливу: мати навички рухової активності, раціонального харчування, позитивної мотивації до здорового способу життя, прагнути до відсутності шкідливих звичок.

Всі чинники, що формують особистість, знаходяться в зв'язку й в сукупності визначають спосіб її життя, що безпосередньо відносимо до здоров'язбереження.

Висновки. 1. Формування громадянської зрілості учнів закладів загальної середньої освіти засобами здоров'язбережувальних технологій спрямовуються на реалізацію виховної, соціальної та дидактичної функцій. 2. Готовність до формування громадянської зрілості учнів закладів загальної середньої освіти засобами здоров'язбережувальних технологій – це інтегральна ознака особистості. 3. Основу здоров'язбереження для учнів закладів загальної середньої освіти становлять знання основ здоров'я, відсутність шкідливих звичок та переконання. 4. Формування здорового способу життя учнів закладів загальної середньої освіти є складовою громадянської компетентності.

Ключові слова: здоров'язбереження, громадянська зрілість, всебічно розвинена особистість, учні закладів загальної середньої освіти.

Characteristics of civic maturity of students of general secondary education institutions are patriotism, legal awareness, political education, labor activity, observance of the principles of health care, morality. Health-preserving behavior of students of general secondary education institutions is aimed at self-development and development of democratic civil society in Ukraine.

The purpose of the article is to analyze the problem of the need to form health care in students of general secondary education as a component of civic competence.

The activity of teachers is important for the formation of a healthy lifestyle in students. They must be based on knowledge of the basics of health, be socially and morally oriented (know social needs, moral and value orientations, have a sense of social duty and civic responsibility). The formation of a healthy lifestyle of students of general secondary education should ensure the

harmonious development and self-development of subjects of pedagogical influence: to have skills of physical activity, nutrition, positive motivation for a healthy lifestyle, to strive for the absence of bad habits.

All the factors that shape a person are connected and together determine the way of life, which is directly related to health.

Conclusions. 1. The formation of civic maturity of students of general secondary education by means of health technologies are aimed at the implementation of educational, social and didactic functions. 2. Readiness for the formation of civic maturity of students of general secondary education by means of health technologies is an integral feature of personality. 3. The basis of health care for students of general secondary education is knowledge of the basics of health, the absence of bad habits and beliefs. 4. The formation of a healthy lifestyle of students in general secondary education is a component of civic competence.

Key words: *health, civic maturity, well-developed personality, students of general secondary education.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Формування громадянської зрілості учнів закладів загальної середньої освіти є актуальною проблемою для педагогічної теорії і практики. Формування громадянськості в учнів старшої школи, за твердженням дослідників, визначається рівнем активності включення у суспільне життя, захисту своїх прав, інтересів, переконань, виконання обов'язків, поведінки, дотримання принципів здоров'язбереження. Характеристиками громадянської зрілості учнів закладів загальної середньої освіти є: патріотизм, правосвідомість, політична освіченість, трудова активність, дотримання принципів здоров'язбереження, моральність. У своєму дослідженні спираємося на мету Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності: «Сформувати свідомого громадянина, патріота, професіонала, тобто людину з притаманними їй особистими якостями й рисами характеру, світоглядом і способом мислення, почуттями, вчинками та поведінкою, спрямованими на саморозвиток демократичного громадянського суспільства в Україні» (Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, 2000: 9).

Метою громадянської освіти для учнів закладів загальної середньої освіти є формування свідомого громадянина, патріота, професіонала – людини, якій притаманні особистісні якості й риси характеру, світогляд і спосіб мислення, почуття, вчинки та здоров'язбережувальна поведінка, спрямовані на саморозвиток та розвиток демократичного громадянського суспільства в Україні. Моделювання системи людських цінностей, в тому числі й здоров'язбереження, має виступати діагностичним і прогностичним моментом у визначенні найближчого майбутнього України. Маємо

зауважити, що в Конституції України, проголошується значимість вищої цінності в ієрархії демократичних цінностей – особистості людини, її свобода та права (Завязун, 2018: 55; Конституція України, 1996).

Вітчизняні вчені зазначають, що основною цінністю прогресивного суспільства та закладів загальної середньої освіти є дитина. Українське суспільство має створити умови для успішної адаптації учнів закладів загальної середньої освіти в суспільстві, мати навички здоров'язбереження, протистояти негативним обставинам, знаходити позитивні виходи зі складних життєвих ситуацій, бути здатними до самореалізації своїх можливостей, саморозвитку.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Вважаємо недостатньо вивченими та запровадженими навички здоров'язбереження учнів закладів загальної середньої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування громадянської зрілості учнів закладів загальної середньої освіти засобами здоров'язбереження в комплексі не вивчалась сучасними вітчизняними науковцями. Здоров'язбереження та формування здорового способу життя досліджувалися вітчизняними науковцями С. Грищенко, М. Носко, Ю. Носко. На законодавчому рівні деякі аспекти проблеми обґрунтовуються Конституцією України (1996), Державною національною програмою «Освіта» (Україна ХХІ століття) (1994), Концепцією громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності (2000) та Концепцією Нової української школи (2016).

Мета статті – проаналізувати проблему необхідності формування здоров'язбереження в учнів закладів загальної середньої освіти як складової громадянської компетентності.

Виклад основного матеріалу. В сучасному освітньому середовищі актуальності набуває формування здорового способу життя учнів закладів загальної середньої освіти, як складової громадянської компетентності. Знання психологічної структури особистості педагогічного працівника (вихователя, вчителя, викладача), умов розвитку та формування його якостей, професійної компетентності й ціннісних орієнтацій значною мірою сприяє психологічному забезпеченню процесу вдосконалення та самовдосконалення особистості педагога, а отже й ефективному виконанню ним своїх навчально-виховних функцій, і забезпечує його визначальну роль у формуванні нових духовно-інтелектуальних якостей молодого покоління. (Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття), 1994: 43).

Нормативно-правові документи Міністерства освіти і науки України зазначають, що «педагогічні та науково-педагогічні працівники зобов'язані постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру» (Концепція Нової української школи, 2016), що дуже важливо для формування здорового способу життя учнів закладів загальної середньої освіти.

Але, на жаль, сьогодні доводиться констатувати, що в нашому суспільстві йде знецінення цінностей здоров'язбереження, що призводить до значних втрат й фізичного стану, й психологічного та зменшення рухової активності дітей.

На сьогоднішній день дана проблема особистих здоров'язбережувальних цінностей як надбання учнів достатньо розглядається в науковій літературі.

Сучасна загальна середня освіта має та повинна зберігати такі риси (Завязун, 2018: 57): «1) вона виходить із загально-людських цінностей, узгоджених з конкретними цінностями інших етнокультур; 2) метою освіти є самореалізація особистості (в тому числі й здоров'язбереження); 3) розвиток особистості відбувається цілісно, у єдності розуму і відчуттів, душі та тіла; 4) права людини на вільний вибір змісту, форм, режиму освіти знаходяться під захистом; 5) освіта здійснюється за умов державної та громадської турботи, уваги, співпраці, а не формального керівництва».

Саме тому маємо констатувати, що сучасна освіта ставить перед собою «завдання виховання всебічно розвиненої, здорової, творчої особистості, здатної до саморозвитку та самореалізації свого потенціалу, яка відрізняється мобільністю, динамізмом і конструктивністю». Це

пов'язане із рівнем загальної освіти, увагою до розвитку творчих здібностей особистості, надання їй можливості виявляти їх, в тому числі й формування здорового способу життя учнів (Завязун, 2018: 58).

Перед закладами загальної середньої освіти постає важливе завдання: сприяти, щоб кожен учень був не просто пасивним членом суспільства, а здоровою, інтелектуальною, ініціативною, суспільно корисною особистістю. А «сприяти становленню такої особистості сьогодні має сучасний педагогічний працівник: інтелектуальний, ініціативний, творчий» (Завязун, 2018: 58).

Для формування здорового способу життя в учнів важливою є діяльність педагогів. Вони повинні спиратися на знання основ здоров'я, бути соціально-морально спрямованими (знати соціальні потреби, моральні і ціннісні орієнтації, мати почуття суспільного обов'язку і громадянської відповідальності).

Формування здорового способу життя учнів закладів загальної середньої освіти повинно забезпечувати гармонійний розвиток і саморозвиток суб'єктів педагогічного впливу: мати навички рухової активності, раціонального харчування, позитивної мотивації до здорового способу життя, прагнути до відсутності шкідливих звичок.

Вітчизняні та зарубіжні науковці стверджують, що освіта мусить мати випереджувальний характер, тобто бути націленою на майбутнє, на розв'язання проблем нового часу, в тому числі й на здоров'язбереження – усього того, що забезпечить успішну соціалізацію учнів закладів загальної середньої освіти.

Зауважимо, що підвищення кваліфікації вчителів закладів загальної середньої освіти в галузі здоров'язбереження є ефективною реалізацією як формування громадянської компетентності, так й у формування здорового способу життя учнів. Вітчизняна вчена С. Грищенко доводить, що «для формування особистості учнів має громадська робота» (Грищенко, 2019: 28).

Також погоджуємося з думкою С. Грищенко, що «всі чинники, що формують особистість, знаходяться в зв'язку й в сукупності визначають спосіб її життя» (Грищенко, 2019: 28). Це важливо пам'ятати в процесі формування громадянської компетентності учнів закладів загальної середньої освіти засобами здоров'язбережувальних технологій.

Складний процес становлення людини, формування її здорового способу життя відбувається під впливом цілого ряду умов (об'єктивні природні і соціальні фактори, у яких живе дитина, виховний

вплив на особистість, прилучення особистості, що формується, до участі в здоров'язбереженні, самовихованні). Фундамент здоров'язбереження для учнів закладів загальної середньої освіти становлять знання основ здоров'я, відсутність шкідливих звичок та переконання.

У сучасних умовах соціально-економічних і політичних змін української держави суттєвого значення набувають питання духовного розвитку особистості. Саме тому в державних документах (Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), 1994; Концепція Нової української школи, 2016) однією з основ модернізації усіх ланок освіти (від дошкільної до післядипломної) проголошено пріоритетність підвищення морально-соціального рівня особистості людини усіх поколінь, а провідним завданням виховання – розвиток людини, її духовних цінностей, духовного здоров'я як домінуючого начала у структурі особистості.

Маємо зазначити, що важливими ідеями дослідження є ідеї формування громадянської зрілості учнів закладів загальної середньої освіти засобами здоров'язбережувальних технологій, які, в свою чергу, володіють багатоступінчастістю, багаторівністю, багатоступінчастістю і спрямовуються на комплексну реалізацію виховної, соціальної та дидактичної функцій.

Вдосконалення підготовки учнів до формування громадянської зрілості, засноване на оволодінні здоров'язбережувальними технологіями та полягає у відновленні органічного зв'язку між освітою і культурою, в результаті чого змінюється ставлення до цього утворення як до

основного фактору суспільного розвитку і соціально-економічного прогресу.

Готовність до формування громадянської зрілості учнів закладів загальної середньої освіти засобами здоров'язбережувальних технологій – це інтегральна ознака особистості, що представляється у вигляді системної цілісності, яка визначається предметно-педагогічною спрямованістю на комплексну реалізацію виховної, соціальної та дидактичної функцій діяльності і рівнем оволодіння узагальненими вміннями в процесі формування громадянської зрілості учнів закладів загальної середньої освіти засобами здоров'язбережувальних технологій як педагогічні умови.

Висновки. 1. Формування громадянської зрілості учнів закладів загальної середньої освіти засобами здоров'язбережувальних технологій, які спрямовуються на реалізацію виховної, соціальної та дидактичної функцій. 2. Готовність до формування громадянської зрілості учнів закладів загальної середньої освіти засобами здоров'язбережувальних технологій – це інтегральна ознака особистості. 3. Основу здоров'язбереження для учнів закладів загальної середньої освіти становлять знання основ здоров'я, відсутність шкідливих звичок та переконання. 4. Формування здорового способу життя учнів закладів загальної середньої освіти є складовою громадянської компетентності.

Перспективами подальших наукових розвідок є виявлення й вивчення нових чинників формування громадянської зрілості учнів закладів загальної середньої освіти засобами здоров'язбережувальних технологій.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Грищенко С. В. Самовдосконалення особистості: монографія. Чернігів: Вид-во «Десна-Поліграф», 2019. 192 с.
2. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття). Київ: Райдуга, 1994. 61 с.
3. Завязун Т. В. Особисті цінності педагогічного працівника у контексті викликів сучасності. *Закономірності становлення професійної зрілості педагога: формування професійної компетентності*; навчально-методичний посібник. За ред. І. І. Бойко. Житомир: Полісся, 2018. С. 54–60.
4. Конституція України, 1996. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 29.08.2021).
5. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. *Шлях освіти*. 2000. № 3. С. 7–13.
6. Концепція Нової української школи. Київ, 2016 URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczya.html> (дата звернення 29.08.2021).

REFERENCES

1. Hryshchenko, S. V. (2019). *Samovdoskonalennia osobystosti*: [Self-improvement of personality:] monohrafiia. [monograph]. Chernihiv: Desna-Polighraf [in Ukrainian].
2. Derzhavna natsionalna prohrama «Osvita» (Ukraina XXI stolittia). (1994). [State National Program «Education» (Ukraine of the XXI century)]. Kyiv: Raiduha [in Ukrainian].
3. Zaviiazun, T. V. (2018). *Osobysti tsinnosti pedahohichnoho pratsivnyka u konteksti vyklykiv suchasnosti* [Personal values of a pedagogical worker in the context of modern challenges]. *Zakonomirnosti stanovlennia profesiinoi zrilosti pedahoha: formuvannia profesiinoi kompetentnosti* [Regularities of formation of professional maturity of the teacher: formation of professional competence]. Zhytomyr: Polissia, pp. 54–60 [in Ukrainian].
4. Konstytutsiia Ukrainy. (1996). [Constitution of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*. – *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 1996, № 30, st. 141 Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
5. Kontsepsiia hromadianskoho vykhovannia osobystosti v umovakh rozvytku ukrainskoi derzhavnosti. (2000). [The concept of civic education of the individual in the development of Ukrainian statehood]. *Shliakh osvity – The path of education*, № 3, pp. 7–13 [in Ukrainian].
6. Kontsepsiia Novoi ukrainskoi shkoly. (2016). [The concept of the New Ukrainian School]. Kyiv Retrieved from: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczyia.html> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.08.2021

Irina BUZHINA

ORCID 0000-0002-7455-2794

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department
family and social pedagogy and psychology
D / Z «K.D. Ushinsky South
Ukrainian National Pedagogical University»
(Odessa, Ukraine)
E-mail: bugina.irina@gmail.com

Ірина БУЖИНА

ORCID 0000-0002-7455-2794

Доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри сімейної і
соціальної педагогіки і психології
Д/З «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»
(Одеса, Україна)
E-mail: bugina.irina@gmail.com

Leonid BYVALKEVYCH

ORCID 0000-0002-5500-416X

Ph.D., Associate Professor of the Department
general technical disciplines and drawings,
T. H. Shevchenko National University
«Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine)
E-mail: manofmystery@ukr.net

Леонід БИВАЛЬКЕВИЧ

ORCID 0000-0002-5500-416X

Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
загальнотехнічних дисциплін та креслення,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
(Чернігів, Україна)
E-mail: manofmystery@ukr.net

Maxim IMERIDZE

ORCID 0000-0002-1249-5018

Doctoral student of the Department of Pedagogy,
psychology and methods of physical education,
T. H. Shevchenko National University
«Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine)
E-mail: Max.imeridze@gmail.com

Максим ІМЕРІДЗЕ

ORCID 0000-0002-1249-5018

Докторант кафедри педагогіки,
психології та методики фізичного виховання,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна)
E-mail: Max.imeridze@gmail.com